

سخن ناشر

وقوع انقلاب شکوهمند اسلامی ایران در کنار ثمرات فزاینده‌ای که در فضای اجتماعی سیاسی داشت، موجب شد پرسش‌های جدید و گسترده‌ای در ابعاد مختلف دین و زندگی دینی مطرح شود. در واقع این پرسش‌ها زمینه را برای به سخن درآوردن متون دینی در ابعاد مختلف خود، فراهم کردند.

یکی از پرسش‌های مهم این بود که چگونه می‌توان میان حضور اجتماعی، جهاد و مبارزه سیاسی با معنویت و ارزش‌های معنوی اخلاقی جمع کرد؟ اساساً در سبک زیست اسلامی چنین جمعی مقدور و مطلوب است؟ این پرسش و پرسش‌هایی از این دست منشأ شکل‌گیری پژوهش‌ها-یی در حوزه معنویت اسلامی شده است.

اثر حاضر به بیان حضرت استاد آیت‌الله سیدیدالله یزدان‌پناه حفظه الله و به قلم حجت‌الاسلام والمسلمین سید محمدحسین سعیدی حسینی در همین فضا گام برداشته و تلاش نموده است به

جنبه‌های معرفتی دو زیارت امین‌الله و اباعبدالله‌الحسین علیه‌السلام و روش بهره‌گیری سلوکی از این دو زیارت پردازد.

انتشارات آل‌احمد علیه‌السلام از زحمات استاد گران‌قدر که از اساتید بنام حوزه عرفان اسلامی است و دارای تألیفات گسترده در این حوزه‌اند، تشکر می‌نماید. همچنین از حجت‌الاسلام والمسلمین سید محمد حسین سعیدی حسینی که تدوین و نگارش کتاب برعهده ایشان بوده است و نیز از مؤسسه آموزشی پژوهشی نفحات، خصماً معاون محترم پژوهش، حجت‌الاسلام والمسلمین مهدی صداقت‌قدردانی نموده و امیدوار است این اثر بتواند زمینه پژوهش‌های بعدی و گسترده‌تر در حیطة معنویت اسلامی را برای پژوهشگران فراهم نماید؛ ان شاء الله تعالی.

علی رستمی

مدیر انتشارات آل‌احمد علیه‌السلام

سخن مؤسسه

یکی از ابعاد دین اسلام که از آغاز شکل‌گیری آن، نمایان بوده، مسئله سلوک و معنویت است. سلوک حرکتی از ظاهر به باطن و برای دستیابی و ارتباط عمیق‌تر با حقائق ماورائی عالم است. انسان سالک در شریعت اسلامی با بهره‌گیری مستمر از دستورات شرعی، همواره در پی راهیابی به لایه‌های عمیق‌تر از واقعیت هستی و ارتباط با آنهاست. دستورات شریعت او را طوری راهبری می‌کند که در همه اعمال با روندی تدریجی، این حرکت از ظاهر به باطن را پیش رو داشته باشد.

بُعد مهم و اساسی دیگر از شریعت اسلامی، اجتماعی بودن آن است. شریعت اسلامی آمده است تا با دستورات قویم خود، صحنه اجتماع را نیز عرصه ناب بندگی خداوند متعال قرار دهد. در واقع، شریعت علاوه بر توجه به جانب زیست فردی انسان، او را در متن اجتماع وارد کرده و به سوی بندگی ناب و سالکانه در زیست اجتماعی سوق می‌دهند. بدین سان انسان مسلمان باید

در عرصه اجتماع حضور داشته و در همان جا پایبند به بندگی سالکانه باشد. بنابراین سلوک با زیست اجتماعی نه تنها مخالفت ندارد که در هماهنگی کامل با آن سامان داده شده است.

با وقوع انقلاب شکوهمند اسلامی در ایران، زیست انسان مسلمان ایرانی به دوره‌ای نوین و ویژه پای نهاد. او اینک در عین رعایت بندگی در ساحت زیست فردی، دغدغه و وظیفه اجتماعی جدی بر دوش خود احساس می‌کند. از این رو پرداخت نظری به مسئله سلوک در عرصه اجتماع، اشباع معرفتی این عرصه و نیز ارائه شیوه‌ها و راهکارهای سلوک اجتماعی برآمده از متن شریعت، در زمانه کنونی ضرورتی دوچندان یافته است.

اثر حاضر که برآمده از اندیشه و بیان استاد آیت الله سید یدالله یزدان‌پناه رحمته‌الله است، چنین دغدغه‌ای را در نظر داشته و دنبال کرده است. استاد محترم با تسلطی درخور به متون دینی و نیز تراث عرفانی، با تمرکز بر دو زیارت از زیارات ناب شیعی، در عین تبیین جنبه‌های معرفتی این دو زیارت، شیوه تعامل و بهره‌گیری سلوکی از آن را نیز نمایان ساخته‌اند.

امید است این اثر بتواند سرآغازی باشد در تبیین معارف انبوه و شگرف موجود در تراث دعایی و مزارات شیعه و نیز راهکاری نو و امروزی برای سلوک همگانی در عرصه اجتماع.

مؤسسه آموزشی پژوهشی نفحات از استاد محترم و نیز از همه عزیزانی که در به ثمر رسیدن این اثر نقش داشتند، صمیمانه تشکر می‌کند.

مهدی صداقت

معاون پژوهش مؤسسه آموزشی پژوهشی نفحات

فهرست اجمالی

۱۷	مقدمه مؤلف
۲۱	پیشگفتار
۳۵	شرح مختصر بر زیارت امین الله
۱۷۵	شرح مختصر بر زیارت اباعبدالله <small>علیه السلام</small>
۲۴۱	کتاب ۴
۲۴۹	چکیده



فهرست تفصیلی

۱۳	—	مق	مؤلف
۱۷	—	پیشگفتار	
۱۷	—	توصیه ایی درباره سلوک همگانی	
۱۸	—	الف. چند دستور سلوکی همگانی	
۱۸	—	۱. ذکر عملی	
۲۶	—	۲. شنیدن مدام معارف دینی	
۲۷	—	۳. اعمال معنوی روزانه	
۲۹	—	ب. سه نکته درباره کارهای سلوکی	
۲۹	—	۱. ضرورت مداومت	
۳۱	—	۲. شرایط انجام اعمال روحی-معنوی	
۳۲	—	۳. همراهی کار سلوکی با ولایت اهل بیت <small>علیهم السلام</small>	
۳۳	—	شرح مختصر بر زیارت امین الله	
۳۵	—	مقدمه: نکاتی درباره زیارت امین الله	
۳۵	—	۱. زیارت امین الله؛ زیارتی جامع	

- ۳۵ .۲ مداومت بر خواندن زیارت امین‌الله و آثار آن
- ۳۶ .۳ ثواب و ثمره خواندن زیارت امین‌الله
- ۳۷ .۴ بررسی سندی زیارت امین‌الله
- ۳۷ .۵ بخش‌های زیارت امین‌الله
- ۳۹ ن زیارت امین‌الله
- ۴۱ بخش اول: پیوند با حجت خدا
- ۴۳ بند یکم، امین خدا روی زمین
- ۴۷ بند دوم، حجت خداوند بر بندگان
- ۵۱ بند سوم، امیرالمؤمنین عَلَيْهِ السَّلَام
- ۵۲ بند چهارم، مجاهدت کامل در راه خدا
- ۵۵ بند پنجم، دعوت به جوار الهی
- ۵۶ بند ششم، دارای حجت‌های آشکار
- ۵۹ بخش دوم: دعای با عطر سلوک
- ۶۳ بند هفتم، اطمینان به قدر الهی
- ۶۹ بند هشتم، خشنودی به قضای الهی
- ۷۳ بند نهم، اشتیاق به ذکر و دعا
- ۷۶ راه ایجاد ولع به ذکر و دعا
- ۸۰ تفاوت ذکر و دعا
- ۸۱ بند دهم، محبت اولیای برگزیده خداوند
- ۸۲ معانی «ولیی»
- ۸۳ معنای «صفوه»
- ۸۴ چرایی عشق ورزیدن به اولیای الهی
- ۸۷ بند یازدهم، محبوب در زمین و آسمان
- ۸۹ بند دوازدهم، صبر بر بلا

۸۹	انواع صبر
۹۱	بند سیزدهم، شکر نعمت های و
۹۲	بند چهاردهم، یادآوری نعمت های کامل
۹۴	بند پانزدهم، اشتیاق به ملاقات خدا
۱۰۰	بند شانزدهم، تقوا؛ توشه آخرت
۱۰۰	معنای تقوا
۱۰۱	راه ایجاد تقوا
۱۰۲	اهمیت تقوا نزد اهل معرفت
۱۰۴	ساختن جایگاه اخروی با اعمال دنیایی
۱۰۵	بند هفدهم، پیروی از سنت های دوستان خدا
۱۰۶	بند هجدهم، دوری از اخلاق دشمنان خدا
۱۰۸	بند نوزدهم، روی گردانی از دنیا
۱۱۱	بخش سوم: مناجات عاشقانه با خداوند
۱۱۴	بند بیستم، اخبات دل ، به سوی خدا
۱۱۶	بند بیست و یکم، راه های گشوده به سوی خدا
۱۱۷	بند بیست و دوم، آشکاری نشانه های مسیر
۱۱۹	بند بیست و سوم، هراسناکی عارفان
۱۲۲	بند بیست و چهارم، صعود صداهای دعاگویان
۱۲۳	بند بیست و پنجم، درهای باز اجابت
۱۲۴	بند بیست و ششم، دعاهای مستجاب
۱۲۶	بند بیست و هفتم، توبه مقبول
۱۲۸	بند بیست و هشتم، اشک مرحوم
۱۳۰	بند بیست و نهم، فریادرس دادجویان
۱۳۲	بند سی ام، یاری های مهیا

۱۳۳	بند سی و یکم، وعده‌های وفا شده
۱۳۷	بند سی و دوم، لغزش‌های چشم‌پوشی شده
۱۳۸	بند سی و سوم، اعمال محفوظ
۱۴۰	بند سی و چهارم، روزی‌های فرودآینده
۱۴۲	بند سی و پنجم، احسان‌های افزوده
۱۴۳	بند سی و ششم، گناهان آمرزیده
۱۴۷	بند سی و هفتم، حاجت‌های برآورده شده
۱۴۸	بند سی و هشتم، جایزه‌های فراوان
۱۴۹	بند سی و نهم، عطایای پی‌درپی
۱۵۰	بند چهل، سفره‌های آماده و آبشخورهای لبریز
۱۵۳	خاتمه: تمیم سه بخش پیشین
۱۵۸	تتمه زیارت مطابق نقل کتاب کامل الزیارات
۱۵۹	تنبیهی بر شیوه خواندن این زیارت
۱۶۱	شرح مختصر بر زیارت اباعبدالله <small>علیه السلام</small>
۱۶۳	مقدمه
۱۶۴	اتی درباره زیارت مطلقه دوم سیدالشهداء <small>علیه السلام</small>
۱۶۴	۱. برنامه روزانه زیارت خوانی
۱۶۵	۲. مراد از مطلق بودن این زیارت
۱۶۶	تعدد مطلوب در مستحبات
۱۶۹	۳. بررسی سندی زیارت مطلقه دوم
۱۷۱	۴. بخش‌های این زیارت
۱۷۳	متن زیارت مطلقه دوم سیدالشهداء <small>علیه السلام</small>
۱۷۵	بخش نخست: بر شمردن ویژگی‌های سیدالشهداء <small>علیه السلام</small> و...
۱۷۷	درآمد

۱۷۸	یک اصل در زیارت: سلام دادن در حکم تشریف به محضر معصوم
۱۸۱	بند اول، اوصاف سیدالشهدا <small>علیهم السلام</small>
۱۸۱	حجت خداوند
۱۸۶	شاهد بر خلق
۱۸۷	بند دوم، انتساب سیدالشهدا <small>علیهم السلام</small>
۱۸۹	بند سوم، شهادت به اقامه دین و مجاهد فی سبیل الله بودن حضرت
۱۹۰	شان اجتماعی مؤمنان
۱۹۱	بند چهارم، شهادت حضرت
۱۹۲	بند پنجم، سلام مجدد به حضرت
۱۹۵	بخش دوم: اقرار به گناه و درخواست شفاعت
۱۹۸	جایگاه و تأثیر قوه خیال در سلوک
۱۹۹	بند ششم، شهادت به برخورداری ولی خدا از بینة الهی
۱۹۹	بند هفتم، اقرار به گناهان
۲۰۳	بند هشتم، شفاعت جستن
۲۰۵	بخش سوم: نام بردن تمام امامان و شهادت به حجت الهی بودنشان
۲۰۷	بند نهم، شهادت به حجج الهی بودن امامان معصوم <small>علیهم السلام</small>
۲۱۱	بخش چهارم: تجدید عهد و میثاق با ابا عبد الله <small>علیهم السلام</small> و...
۲۱۳	بند دهم، تجدید میثاق
۲۱۳	بند یازدهم، تقاضای گواهی امام به تجدید میثاق بنده، نزد خداوند
۲۱۵	جمع بندی
۲۱۷	خاتمه: کاتی در باب شیوه اجرای زیارت مطلقه دوم سیدالشهدا <small>علیهم السلام</small>
۲۱۹	سه نکته در مورد شیوه اجرای این زیارت
۲۱۹	۱. قرائت هر روزه این زیارت
۲۱۹	۲. اختصاص زمانی با نشاط معنوی

۲۲۰	۳. جبران پذیر بودن وقت اختصاصی	
۲۲۱	تذکری لطیف در پایان	
۲۲۱	دو ارتباط مهم برای مؤمنان	
۲۲۳		— کتاب امه
۲۳۱		— چکیده

مقدمه مؤلف

حمد و سپاس خدایی را سزااست که در نهان‌خانه دل همه انسان‌ها، عشق جبلی به خود را نهاد و راه سلوک به سمت خویش را برای همگان میسر ساخته است؛ و صلوات و درود بی پایان بر خاتم رسولان صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ که شریعت سهله سمحه را از سوی خدای سبحان برای عموم انسان‌ها به ارمغان آورد و نیز سلام و رحمت بی‌کران بر اهل بیت عَلَيْهِمُ السَّلَام گرامی‌اش که دستگیر همه خلائق و سالکان برای نیل به کمال انسانی و الهی‌شان هستند.

اثر پیش‌رو بر اساس دغدغه‌ای شکل گرفته که سالیان متمادی در پی عطش و طلب به وجود آمده در جامعه و احساس نیاز عمومی به سلوک در ذهن حقیر نقش بسته بود. شرح ماجرا طولانی است؛ اما بیان مختصر مسئله این است که عرفان اسلامی برآمده از کتاب و سنت، درّ و گوهرهای فراوان و بسیار ذی‌قیمتی در خود دارد که می‌تواند همه سطوح از سالکان و همه مراتب انسان‌های تشنه را سیراب کند و حتی نهایت و غایت قصوای

• جرعه‌هایی از زلال معنویت •

طریق الی‌الله را باید تنها در این میراث جست‌وجو کرد. میراث عرفان اسلامی بسیاری از حقایق طریقت و حقیقت را با عمق و تفصیل، مطرح کرده است که در نوع خود بی‌نظیر است و حتی نکاتی را برای عموم مردم در طول تاریخ پیشنهاد داده و راه را برای آن‌ها باز کرده است.

امروزه در برهوت مادیت، ازسویی به برکت انقلاب اسلامی، شوق و عطش نسبت به معنویت، در عموم مردم و جوانان مشاهده می‌شود؛ ازسوی دیگر اشتغالات ضروری در صحنه جامعه (که نباید بر زمین بماند)، به همگان این امکان را نمی‌دهد که به‌طور اختصاصی و فنی به این امور بپردازند. و از سوی سوم، به دلیل فطرت معنوی در انسان، راه‌های سلوک همگانی برای عموم مردم در شریعت آمده است.

این جهات سه‌گانه، ضرورت پرداختن به مباحث عرفانی با رویکردی ساده‌تر و همگانی و تدوین دستورهای اجرایشدن برای همگان را به ما گوشزد می‌کند. البته همه این‌ها باید در حقایق عمیق و عمیق‌تر میراث موجود ریشه داشته باشد و درعین حال آسان‌سازی صورت گیرد؛ نه آنکه به بهانه آسان‌سازی، از عمق و حقایق عمیق دست برداریم و امور دیگر را که ریشه‌دار نیست، عرضه کنیم!

ازاین‌رو، حقیر چند سالی است برای تأمین این دغدغه، در حوزه علمیه قم مباحثی را تحت عنوان «عرفان در وادی عمل» شروع کرده است و در ایام تعطیلات حوزوی در شهر خود به شرح رسایی چند از محققان اسلامی (همچون لغت‌موران، نگاهشته شیخ اشراق و نمط هشتم و نهم «اشارات» اثر بوعلی سینا و

اوصاف الاشراف به قلم خواجه نصیر طوسی) برای عموم مردم پرداخته است. این مباحث همگی دربارهٔ مسائل سلوکی است. در باب دستورات سلوکی قابل اجرا برای همگان، حقیر افزون بر طرح مباحث عرفان در وادی عمل، به شرح «زیارت امین الله» و «زیارت مطلقهٔ دوم ابا عبد الله عَلَيْهِ السَّلَام» مبادرت ورزید. برای اینکه بتوان این مباحث را به همگان القا کرد و شیوه‌ای برای اجرای برنامهٔ سلوکی باشد، در جلساتی چند به شرح مختصر آن پرداختیم و از طولانی و مفصل شدن شرح، دست کشیده شد. آنچه در این جلسات گفته شد، با زحمات فراوان فاضل ارجمند حضرت حجت الاسلام و المسلمین سید محمد حسین سعیدی حسینی به متن مکتوب مبدل شد و سپس حقیر دوباره مواردی را که برای متن مکتوب لازم بود، افزودم و بررسی اولیه قلم صورت گرفت. سپس از فاضل گران قدر جناب حجت الاسلام و المسلمین رضا درگاهی فرزند خواهش گردید که این متن مکتوب را در نگارش و تدوین، بازرسی کنند. ایشان نیز بر حقیر منت نهادند و به یستگی سبب ارتقای نگارش و تدوین شدند و با بازرسی نهایی، اثر پیش رو پدید آمد. از هر دو عزیز و سرور خود به خاطر زحماتی که متقبل شده‌اند، صمیمانه تشکر می‌کنم و عزت و سربلندی و توفیق ایشان را از خداوند سبحان خواهانم. از آنجا که معنویت آسمانی و حقیقی و ناب را باید در ادیان الهی تحریر نشده و نازل شده از سوی خداوند، ب ویژه دین ختمی و امامان معصوم جانشین رسول اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جست‌وجو کرد، از این رو عنوان این اثر که مربوط به دستور سلوکی و معنویت ناب برآمده از بیانات امام سجاد و امام هادی عَلَيْهِمَا السَّلَام است، «جرعه‌هایی

• جرعه‌هایی از زلال معنویت •

از زلال معنویت» قرار داده شد.

ناگفته نماند در پیشگفتار این اثر، به سه راه همگانی سلوکی اشاره شد و جایگاه اجرای برنامه «زیارت امین‌الله» و «زیارت مطلقه دوم اباعبدالله علیه السلام»، در آن بازگو شده است؛ از این رو در اینجا از بیان آن صرف نظر می‌کنیم.

لازم به ذکر است، پیش‌تر این اثر توسط دفتر نشر معارف چاپ شده بود و اینک، چاپ مجدد این اثر به مؤسسه آموزشی پژوهشی نفحات و انتشارات آل‌احمد علیه السلام تعلق گرفته است. لذا از مسئولان گران‌قدر مؤسسه و انتشارات یاد شده که امکان تجدید چاپ را فراهم آوردند، صمیمانه تشکر می‌کنم.

و آخر دعوانا أن الحمد لله رب العالمین

سید یدالله یزدان‌پناه

۲۲ بهمن ۱۴۰۲

پیشگفتار

وصیه‌هایی درباره‌ی سلوک همگانی

پیش از ورود به شرح این زیارت‌های عرشی، لازم است مقدمه‌ای درباره‌ی کیفیت اقدام سلوکی برای همگان، عرضه کنیم و جایگاه اجرای این زیارات و امثال آن‌ها را به‌سان دستورالعملی سلوکی در سلوک همگانی مشخص کنیم.

عمر بزرگ‌ترین و مهم‌ترین فرصت و سرمایه‌ای است که خداوند به انسان داده است و انسان برای آنکه به کمال برسد و به مقصود از خلقت خود دست یابد، چاره‌ای جز آن ندارد که از این فرصت و سرمایه به بهترین وجه بهره ببرد. انسان باید بداند که این فرصت هرگز تجدیدپذیر نیست؛ بنابراین همگان باید در این فرصت دست‌به‌کار شوند و اقدام به سلوک شایسته و بایسته کنند؛ سلوکی که با وضعیت زندگی، شغل و امکانات در اختیارشان سازگار باشد.

گمان نشود تنها عده‌ای خاص باید به سلوک الهی همت

• جرعه‌هایی از زلال معنویت •

گمارند و دیگران از این قاعده مستثنایند؛ زیرا سلوک حقیقی برحسب آنچه شریعت اسلامی دستور داده، آن است که در دل زندگی گذران دنیایی و در متن فرازونشیب‌های اشتغالات روزمره، ساری و جاری باشد. در نتیجه، این نوع سلوک باید بتواند به صورت همگانی عرضه شود و همگان را، در هر صنف و حرفه‌ای، به کمال مطلوبشان برساند.

طلبه‌ای که به کار علمی و درس و بحث اشتغال دارد؛ کارمندی که در اداره مشغول است؛ خانم خانه‌داری که مسئولیت تربیت فرزندان و تدبیر خانه را برعهده دارد؛ کارگری که برای تأمین معاش خود زحمت می‌کشد؛ استادی که به تدریس و آموزش و پژوهش می‌پردازد و... همه باید بتوانند از تربیت این سلوک بهره‌مند شوند. از این رو در این پیشگفتار، چند دستور، که به کار همگان می‌آید، عرضه شده است.

الف. چند دستور سلوکی همگانی

۱. ذکر عملی

نخستین دستور سلوک همگانی و توصیۀ معنوی عمومی، ذکر عملی است. هر کس که طبق وظیفه و دستور الهی به کاری مشغول می‌شود و جانب خدا را در آن شغل و کار مراعات می‌کند، در عمل ذاکر خداوند است. اهل بیت علیهم‌السلام هنگام تشویق به ذکر کثیر و یاد خداوند در همه حال، این نوع ذکر عملی را تعلیم داده‌اند.

امام صادق علیه‌السلام یکی از سه امر سنگین و سختی را که خداوند

• پیشگفتار •

از بندگان خواسته است، ذکر الهی در هر جایگاه و وضعیتی معرفی می‌کند و می‌فرماید: «یکی از آن سه امر، ذکر الهی در هر حالی است؛ البته مرادم این نیست که سبحان الله و الحمد لله و لا اله الا الله و الله اکبر بگوید؛ هرچند این‌ها همه ذکر الهی‌اند، اما منظورم این است که هرگاه بر کاری عزم می‌کند (که یا طاعت است یا معصیت)، خدا را یاد کند و موافق یاد خدا، آن کار را انجام دهد یا از آن دست بکشد.»^۱

در حدیث دیگری می‌فرمایند: «یاد و ذکر خدا در هر حال، تنها سبحان الله و الحمد لله و لا اله الا الله و الله اکبر گفتن نیست. یاد و ذکر خدا آن است که هرگاه صحنه‌ای برای تو روی داد که خداوند در آن تو را به کاری امر کرده است، آن کار را به جا آوری و هرگاه واقعه‌ای برای تو به وجود آمد که خداوند در آن تو را از کاری نهی کرده است، آن کار را ترک کنی. در این صورت، در همه این احوال به یاد خدا هستی.»^۲

و در حدیث دیگر فرمود: «ذاکر خداوند آن کسی است که یاد خدا مانع از آن شود که به کار حرام دست بزند.»^۳

در این احادیث، امام صادق علیه السلام رعایت جانب الهی را در همه امور پیش‌رو و در فراز و فرود زندگی، ذکر الهی می‌شمارند.

۱. «وَذَكَرُ اللَّهِ فِي كُلِّ حَالٍ أَمَا إِنِّي لَا أُرِيدُ بِالذِّكْرِ سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ وَإِذَا كَانَ هَذَا مِنْ ذَلِكَ وَلَكِنْ ذَكَرَ اللَّهُ فِي كُلِّ مَوْطِنٍ تَهْجُمُ فِيهِ عَلَى طَاعَةِ اللَّهِ أَوْ مَعْصِيَةِ لَهُ» (محمد بن محمد مفید، الأمالی، ص ۸۸).
۲. «ذَكَرَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ حَالٍ لَيْسَ سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ فَقَطْ وَلَكِنْ إِذَا وَرَدَ عَلَيْكَ شَيْءٌ أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَخَذْتَ بِهِ وَإِذَا وَرَدَ عَلَيْكَ شَيْءٌ نَهَى عَنْهُ تَرَكْتَهُ» (همان).

۳. «فَيُحُولُ ذِكْرُ اللَّهِ بَيْنَهُ وَبَيْنَ تِلْكَ الْمَعْصِيَةِ» (همان، ص ۲۵۷).

• جرعه‌هایی از زلال معنویت •

همین‌که بنده هر لحظه ببیند که خدایش از او چه خواسته است تا بدان عمل کند، در حقیقت به یاد خداست یاد خدا را در عمل زنده نگه داشته است.

چنین دستوری برای همگان میسر است و هرگز لازم نیست که افراد از کار و شغل و دیگر وظایف خود بکاهند تا به ذکر مشغول گردند! طلبه‌ای که درس خواندن و خدمت به دین و مردم وظیفه اوست، عمل به وظیفه برای او ذکر عملی است. طلبه‌ای که پرشور به درس و بحث اشتغال دارد و در دین تفقه می‌کند، و آنچه را در این راه به دست آورده است، به مردم ابلاغ می‌کند، و حجت را بر مردم تمام می‌کند و از مردم دستگیری می‌کند، درحقیقت به آن وظیفه ذاتی و شغل اصلی خود عمل کرده که خداوند از او خواسته است. از این رو تلاش علمی را تنها نباید فضل دانست؛ بلکه باید از ضروریات جامعه دینی شمرد که لازم است بدان پرداخته شود و اگر کسی برای اطاعت دستور خدای سبحان مشغول علم و پژوهش شود، به فرموده امام صادق علیه السلام، در همه سالیان تلاش علمی خود، مشغول ذکر خداوند خواهد بود.

آن کارگرایا کارمندی نیز که کار می‌کند تا هم مطابق دستور خداوند، برای خانواده‌اش روزی حلال فراهم کند و هم به خلق خدا، که عیال خداوندند،^۱ خدمتی کند (خدمتی که خداوند سبحان از آن راضی باشد)، در تمام عمرش به ذکر الهی مشغول است و کارش همواره عبادت خواهد بود؛ به شرط آنکه مراقب

۱. رسول اکرم صلی الله علیه و آله فرموده‌اند: «الْخَلْقُ عِيَالُ اللَّهِ فَأَحَبُّ الْخَلْقِ إِلَيَّ اللَّهُ مَنْ نَفَعَ عِيَالَ اللَّهِ؛ خلق عایله خدایند؛ پس محبوب‌ترین مردم نزد خدا آن کسی است که به عایله خدا نفع برساند (محمد بن یعقوب کلینی، اصول کافی، ج ۲، ص ۱۶۴).

• پیشگفتار •

باشد که در کارش به رشوه، دزدی، کم‌کاری و دیگر محرمات الهی آلوده نگردد!

آن خانم خانه‌داری که دغدغه خدمت به خانواده، همسر و فرزندان را دارد و دل مشغول تربیت انسان‌هایی الهی است و زحمات فراوانی را متحمل می‌شود تا در خانه آرامش حاکم باشد، مطابق گفتار امام صادق علیه السلام در تمام عمرش ذاکر حق خواهد بود. این دستور همگانی مستلزم توجه همیشگی به حضرت خداوندی است و اجرای آن نیز نیازمند القا و تلقین و مشارطه هرروزه و محاسبه اعمال است. از این رو توصیه می‌شود که هر فرد مؤمنی، زمان اندکی را در هر روز، برای بررسی و محاسبه اعمال خود اختصاص دهد و هر بار پس از محاسبه، با خود شرط کند که موافق رضایت و یاد الهی عمل کند و مکرر این نکته را به خود تذکر دهد.

نکته‌ای که در باب این دستور سلوکی همگانی باید به آن توجه داشت، این است که هرکس باید بکوشد که این ذکر عملی را از حالت اجمال به صورت تفصیلی درآورد؛ بدین معنا که هرچند به صورت اجمالی هرکس که به وظیفه‌اش عمل می‌کند، در حقیقت جانب خدا را مراعات و خداوند را یاد می‌کند؛ اما بکوشد انجام وظیفه‌اش برای خدا و به یاد خدا بودنش را در طول عمر و در همه احوال و اوقات، به تفصیل درآورد و در هر لحظه‌ای که می‌خواهد عملی را انجام دهد و وظیفه‌ای را به جای آورد، با خدایش چنین نجوا کند: «خدایا تو شاهی که این کار را برای تو و به دستور تو و با رعایت جانب تو انجام می‌دهم!» این شیوه باعث می‌شود، این کارها، عمیق‌تر و دقیق‌تر صورت ذکر الهی

• جرعه‌هایی از زلال معنویت •

بگیرد و بیشتر در دل جای‌گیر شود و عملاً مواجهه وجودی با خداوند سبحان نیز صورت گیرد.

۲. شنیدن مدام معارف دینی

دستور همگانی دوم آن است که هر فرد مؤمن، باید تا جایی که مقدور است، سخن خدا و معصومان عَلَيْهِمُ السَّلَامُ و معارف و حقایق دین را به‌طور مداوم (هرچند یک بار در هفته) بشنود و همواره این حقایق در صحنه جان او جولان پیدا کنند. چراکه گفته‌اند: «آدمی فربه شود از راه گوش.»^۱ این حقایق و معارف، غذای جان انسان است و با آن‌ها نشاط روحی پیدا خواهد کرد و در صحنه عمل راهبر او خواهند بود. از این رو رسول اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ فرمودند: «علم پیشوای عمل است.»^۲

علم به معارف و حقایق دینی باعث می‌شود عمل انسان عمق پیدا کند و بیش‌ازپیش مقبول درگاه الهی شود. از سوی دیگر، خود شنیدن حقایق دینی در هر روز یا هر هفته، ذکر الهی است؛ زیرا در این صورت، حقایق الهی همواره در جان مؤمن حاضر می‌شود و انسان همیشه به آن‌ها می‌اندیشد و پس از مدتی دغدغه او می‌گردد.

این دستور دوم سلوکی به‌همراه دستور اول، ذکر بر ذکر و نور علی نور خواهد شد. دستور اول ذکر عملی است و دستور دوم ذکر محتوایی و اندیشگانی. ذهن و فکر و دل در این دستور دوم، به حق و حقایق الهی مشغول می‌شوند.

۱. جلال‌الدین محمد مولوی، مثنوی معنوی، ص ۸۲۷.

۲. «الْعِلْمُ إِمَامُ الْعَمَلِ» (محمد باقر مجلسی، بحار الأنوار، ج ۱، ص ۱۷۱).

۳. اعمال معنوی روزانه

دستور سوم سلوکی، که همگان می‌توانند بدان پردازند، انجام دسته‌ای از اعمال با توجه و سمت و سوی باطنی در هر روز است. شایسته است انسان عمل یا اعمال خاصی را با این رویکرد در دستور کار روزانه خود قرار دهد. از جمله این اعمال، می‌تواند نمازهای واجب هر روزه او باشد. بدین صورت که دست م یکی از نمازها را در آغاز با اندکی توجه باطنی (هرچند در لحظه‌ای از نماز) همراه کند. اینکه انسان احساس کند در پیشگاه خداوند سبحان و روبه سوی حق به نماز ایستاده است و تکبیرة الاحرام می‌گوید، خود توجهی باطنی است.

هدف از این دستور این است که همه نمازهای واجب را با غفلت و بی‌توجهی اقامه نکند؛ بلکه از اندک شروع کند و آهسته‌آهسته این سمت و سوی باطنی را افزایش دهد. در این حال، شاید برخی روزها موفق نشود؛ ولی برای این کار عزم و تصمیم جدی داشته باشد؛ به گونه‌ای که اگر در آغاز نماز نتوانست حضور قلب داشته باشد، در اثنای نماز چنین کند و اگر این هم میسر نشد، در تعقیبات نماز بدان توجه کند و اگر این هم مقدور نشد، مطابق عزمی که دارد، خود را بی‌بهره و مغبون خواهد شمرد و همین هم بهره‌ای بسیار است. این‌ها از نتایج داشتن برنامه روزانه برای توجه باطنی است.

یکی از برکات اینکه انسان قصد داشته باشد، عمل معنوی خاصی را هر روز انجام دهد، این است که آن عمل در جانش جای‌گیر می‌شود و برایش به صورت ملکه در می‌آید. در نتیجه، عمل را مستمر انجام می‌دهد و خود این استمرار باعث عمق

• جرعه‌هایی از زلال معنویت •

و ژرفا یافتن عملش می‌شود؛ به‌ویژه که عمل را با سمت و سوی باطنی انجام می‌دهد. بدین شیوه، پس از مدتی توان کارهای باطنی عمیق‌تری را پیدا می‌کند.

نمونه دیگر این‌گونه اعمال، خواندن زیارت امین‌الله یا زیارت مطلقه دوم حضرت سیدالشهدا علیه السلام است که چون کوتاهند، می‌توان به راحتی هر روز آن‌ها را خواند. استمرار بر این عمل در طول عمر، همراه با سمت و سوی باطنی، سبب می‌شود که ارتباط خوبی با مقربان درگاه خدا و معصومان علیهم السلام، به‌ویژه امیرمؤمنان علیه السلام و اباعبدالله الحسین علیه السلام برقرار کنیم. زیارت امین‌الله از این جهت ویژه است که هم لطف توحید را به همراه دارد و هم لطف ولایت را، چنان‌که در شرح زیارت روشن خواهد شد.

آن‌گاه که عملی به‌عنوان برنامه روزانه تعیین می‌شود، باید کوشید که بالأخره، هرطور شده، انجام شود و ترک نشود. مثلاً اگر در زمانی که برای آن کار در نظر گرفته‌ایم، نتوانستیم آن را انجام دهیم، باید زمان دیگری برای جبران آن در همان روز تعیین کنیم. البته ممکن است انسان در برخی اوقات، برای انجام عملی حال مناسبی نداشته باشد؛ اما پایبندی و قصد او برای انجام دادن آن عمل، با سمت و سوی باطنی، خود مایه قوت دلش خواهد بود و اندک‌اندک با آغاز و ادامه عمل، حال مناسب هم پدیدار می‌شود. داشتن چنین برنامه‌ای نشاط باطنی به همراه می‌آورد و انسان را در حرکتی روبه جلو قرار می‌دهد. حتی بسیاری از حقایق قلبی در پی التزام به آن عمل برای وی منکشف می‌گردد.

این‌گونه برنامه‌های اندک عبادی، معنوی و سلوکی با سمت و سوی باطنی، می‌تواند انسان را به کمالاتی هدایت کند که دین

• پیشگفتار •

به او وعده داده است و اگر به صورت مادام‌العمر در نظر گرفته شود، انسان کم‌کم عنایت پروردگار را به خوبی لمس خواهد کرد و تبدیل هویت وجودی خود را در مسیر اصلاح و تکامل، به وضوح در خواهد یافت.

بر اساس آنچه در دستور سوم گفتیم، جایگاه پرداختن به اعمالی همچون زیارت امین‌الله و زیارت مطلقهٔ دوم اباعبدالله ع به صورت روزانه، برای همگان مشخص می‌شود؛ از این رو پیشنهاد ما به همهٔ سرورانی که دغدغهٔ بهره‌گیری از عمر و آماده شدن برای ابد و دستیابی به معنویت راستین را دارند، برنامه داشتن برای خواندن روزانهٔ این دو زیارت است. لازمهٔ این امر آن است که با مضامین این دو زیارت، به صورت اجمالی آشنا شوید. بدین جهت، این دو زیارت شریف به طور مختصر در این وجیزه شرح شده است. در پایان پیشگفتار لازم است نکاتی را یادآوری کنیم.

ب. سه نکته دربارهٔ کارهای سلوکی

۱. ضرورت مداومت

بدون «عزم» و «همت»، در هیچ‌کار، از جمله در سلوک، موفقیتی به دست نمی‌آید و ثمری حاصل نمی‌شود. پس از عازم شدن و کمر همت بستن، وقت حرکت و دست‌به‌کار شدن است. عزمی باید و همتی شاید که تا فرجام راه همراه باشد.

در مسیر سلوک، گاه نسیمی دل‌افزا وزیدن می‌گیرد و احوال خوشی دست می‌دهد؛ اما باید توجه داشت که «حال خوش» معیار نیست و سالک باید مراقب باشد تا حال خوشی چند، او را

• جرعه‌هایی از زلال معنویت •

از مقصد و مقصود باز ندارد و به خود مشغول نسازد. «حال خوش» گذراست و ملاک رسیدن نیست؛ چنان‌که دانایان راه گفته‌اند، «حال» ماندگار نیست. انسان باید استقامت بورزد و ایستادگی کند تا «حال» را به «مقام» تبدیل کند.

سالک کوی دوست، گاه چندروزی حالِ خوشی می‌یابد و حتی نیرومندی‌هایی درونی نیز به دست می‌آورد، و بسا که نتایج خوشی نیز بگیرد و کام دلش شیرین شود؛ اما باید بداند که این‌ها دورنمای وصالند. بوی پیراهن یوسف است که از فرسنگ دورتر به مشام جان رسیده است. یعقوب جان باید از این پیراهن، بصیرت یابد و آن‌گاه به سوی منزل محبوب رهسپار شود. در این وادی باید عزمی فراهم آورده شود که در میانه راه سست نشود؛ بلکه باید تصمیمی برای همه عمر گرفته شود و همه دارایی و توانایی صرف حرکت به سوی دوست شود. کارهای نیک باید ادامه دار و همیشگی باشند. آنکه از حقیقت گران‌قدر انسانی خویش آگاه است و نیک دریافته است که او را برای چه آفریده‌اند، پیوسته و تا پایان عمر و فرجامین نفس مشغول اعمال صالح خواهد بود. اعمال صالح قوت روحند؛ روح انسان بدون غذای مناسبش حیات معنوی نخواهد داشت؛ چنان‌که بدن خاکی بدون غذای مناسبش خواهد مُرد.

امام صادق علیه السلام فرموده‌اند: «مبادا کاری را که بر خود واجب کرده‌ای، پیش از آنکه دوازده ماه به سر رسد، رها کنی!»^۱ نیز از امام باقر علیه السلام این گفتار گرامی را نقل کرده‌اند: «هیچ چیز نزد

۱. «إِيَّاكَ أَنْ تَفْرُضَ عَلَ نَفْسِكَ فَرِيضَةً فَتُفَارِقَهَا ائْتَنِي عَشْرَ هَلَالًا» (محمد بن یعقوب کلینی، اصول کافی، ج ۲، ص ۸۳).

• پیشگفتار •

خداوند دوست داشتنی تر از کاری نیست که بر انجام آن مداومت کنی؛ هرچند آن کار اندک باشد.^۱

خداوند سبحان در قرآن کریم، پایداری بر راه راست را ستوده و آثار فراوان آن را بر ما نموده است: «آنان که گفتند پروردگار ما خدای [یکتاست] و سپس بر آن پایداری کردند، فرشتگان بر آنها نازل خواهند شد.»^۲ نیز فرموده است: «اگر بر راه درست پایدار باشند، به یقین آنها را آب فراوان (روزی مادی و معنوی فراوان) خواهیم نوشاند.»^۳

همت جدی و استقامت و پای فشاری بر کارهای خیر، سالک را به نتیجه دلخواه می‌رساند. اگر همت جدی و عزم راسخ در کار باشد، انسان نیرومندی فراوانی برای انجام کارهای گوناگون خواهد یافت. البته این مسیر نیز بی مانع نیست؛ ممکن است همین‌که انسان بخواهد در خود عزم پدید آورد، خواطری بر دلش وارد شوند تا او را منصرف کنند و عزمش را بکاهند و سست کنند. باید دانست که احساس ضعف، کسالت و خستگی، با عزم و همت جدی سرستیز دارند. سالک باید سست‌ت‌کوش باشد و همت را سرلشکر قوای خوبی‌هایش سازد و با دشمنانش بستیزد؛ ستیزه‌ای تا پایان عمر!

۲. شرایط انجام اعمال روحی-معنوی

برای دستیابی به نتیجه مطلوب، باید کوشید شرایط لازم فراهم آید

۱. «مَا مِنْ شَيْءٍ أَحَبَّ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ عَمَلٍ يُدَاوَمُ عَلَيْهِ وَإِنْ قَلَّ» (همان، ص ۸۲).

۲. فصلت، ۳۰: ﴿إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ﴾.

۳. جن، ۱۶: ﴿وَأَنْ لَوْ اسْتَقَامُوا عَلَى الطَّرِيقَةِ لَأَسْقِينَهُمْ مَاءً غَدَقًا﴾.

• جرعه‌هایی از زلال معنویت •

که از جمله آن‌ها تمرکز و توجه است. عمل باید با توجه به عمق معانی و فضای باطنی، در مکانی خلوت انجام شود؛ به گونه‌ای که تلاش شود توجه باطنی پیوسته افزون گردد؛ نه اینکه با بی تفاوتی و سهل انگاری، آن توجه به مرور کاستی گیرد. البته گاه ممکن است برخی مشکلات و موانع، از این توجه بکاهند؛ اما شیوه سالک باید این باشد که مدام در پی افزودن و عمق بخشیدن به توجه باطنی خود باشد. قرار گرفتن چنین برنامه‌هایی در زندگی و فراهم آوردن این‌گونه شرایط برای حرکت معنوی، با عزمی راسخ شدنی است.

۳. همراهی کار سلوکی با ولایت اهل بیت علیهم‌السلام

سرآمدان و فرهیختگان مسیر سلوک، سالکان را سفارش می‌کنند که بکوشند حرکت معنوی و باطنی خود را با ولایت اهل بیت علیهم‌السلام همراه کنند. از همین رو، ذکر شریف «صلوات»، یکی از ذکرهای مهم در این وادی است. با این ذکر می‌توان ارتباط و پیوندی ویژه با اهل بیت علیهم‌السلام یافت. ویژگی همراهی با ولایت، در زیارت امین‌الله نیز وجود دارد. چنان‌که خواهد آمد، در این زیارت شریف، هم ارتباط با خدا و هم ارتباط با ولی خدا گنجانده شده است؛ از این رو می‌توان این زیارت را «جامع النورین»^۱ دانست. زیارت مطلقه دوم نیز لطف ارتباط با ابا عبدالله علیه‌السلام بلکه دوازه امام علیه‌السلام را در خود دارد و از این جهت مغتنم است.

۱. یعنی در این زیارت، دو نور «ارتباط با خداوند» و «ارتباط با ولی خدا» با هم موجودند و جمع شده‌اند.